

การประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14 : ใช้ธรรมปราบอธรรม

The Application of the 14th Royal Working Principle : Using Unrighteousness to Suppress Unrighteousness

ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์

Chairoj Nopchalerroj

มูลนิธินพเฉลิมโรจน์

Nopchalerroj Foundation

Email : win@chairoj.net

Received: February 06, 2025; Revised: February 27, 2025; Accepted: February 27, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14: ใช้ธรรมปราบอธรรม โดยอาศัยแนวคิดเชิงปรัชญา จริยศาสตร์ และแนวทางเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาพบว่า หลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) สิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พืชกรรณบำบัดน้ำเสีย (2) เศรษฐกิจ เช่น การนำภาคเศรษฐกิจนอกระบบเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่บริหารจัดการได้ (3) การบริหารองค์กร เช่น การเปลี่ยนความขัดแย้งภายในองค์กรให้เป็นพลังสร้างสรรค์ และ (4) การแก้ไขปัญหาสังคม เช่น การใช้ผู้ที่เคยกระทำผิดมาเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันอาชญากรรม

ในบริบทของการศึกษานี้ คำว่า "อธรรม" มิได้หมายถึงสิ่งที่ผิดศีลธรรมโดยตรง หากแต่หมายถึงกลยุทธ์หรือมาตรการที่อาจไม่เป็นไปตามแนวปฏิบัติปกติ หรืออยู่นอกกรอบของแนวทางดั้งเดิมที่ใช้จัดการกับปัญหา แต่มีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลและแก้ไขปัญหาในสังคม โดยไม่ส่งเสริมอธรรมรูปแบบใหม่

ผลการศึกษาส่งผลให้เกิดรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14 ซึ่งมีโครงสร้างเป็นกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การระบุปัญหา (2) การประเมินแนวทาง (3) การดำเนินการและ (4) การติดตามผลและปรับปรุง โดยยึดหลักจริยธรรม ระบบถ่วงดุล และผลกระทบทางสังคมในระยะยาว แนวคิดนี้ช่วยให้สามารถบริหารจัดการปัญหาเชิงซับซ้อนได้อย่างสมดุล และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การใช้หลักการนี้จำเป็นต้องมีการควบคุมอย่างรอบคอบ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดจริยธรรมหรือกลายเป็นการส่งเสริมอธรรมรูปแบบใหม่

คำสำคัญ : การประยุกต์ใช้, หลักการทรงงานข้อที่ 14, ใช้ธรรมปราบอธรรม

Abstract

This study aims to analyze and apply the 14th Royal Working Principle: Using Unrighteousness to Suppress Unrighteousness, utilizing philosophical, ethical, and practical approaches to address social, economic, political, and environmental issues. The study found that the principle of "Using Unrighteousness to Suppress Unrighteousness" can be applied in four main dimensions: (1) Environment, such as using invasive plants for wastewater treatment; (2) Economy, such as integrating the informal economy into a structured economic system; (3) Organizational Management, such as transforming internal conflicts into a source of creativity; and (4) Social Problem-Solving, such as involving former offenders in crime prevention initiatives.

In the context of this study, the term "*unrighteousness*" does not directly refer to immoral actions. Instead, it signifies strategies or measures that may not align with conventional practices or fall outside traditional frameworks for problem-solving. However, these approaches are employed with the goal of restoring balance and addressing societal issues without fostering new forms of unrighteousness.

The findings led to the development of a framework for applying the 14th Royal Working Principle, structured as a four-step process: (1) Problem Identification, (2) Strategy Evaluation, (3) Implementation, and (4) Monitoring and Adjustment-all based on ethical principles, checks and balances, and long-term social impact considerations. This approach provides a balanced method for managing complex problems and contributes to sustainable development. However, careful oversight is necessary to prevent ethical violations or the unintended reinforcement of a new form of unrighteousness.

Keywords : Application, the 14th Royal Working Principle, Unrighteousness to Suppress Unrighteousness

บทนำ

ในพระราชดำรัสและแนวทางทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มีหลักการที่ทรงใช้เป็นแนวทางเพื่อพัฒนาประเทศและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในหลักการสำคัญที่สะท้อนถึงพระปรีชาญาณและพระมหากรุณาธิคุณคือ หลักการใช้อธรรมปราบอธรรม ซึ่งเป็นหลักคิดที่ลุ่มลึกและสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการทางศีลธรรมหรือกฎหมายแบบปกติ โดยหลักการนี้ชี้ให้เห็นว่าในการจัดการกับปัญหาหรือความขัดแย้ง บางครั้งอาจต้องใช้กลยุทธ์หรือแนวทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์ แม้จะไม่ใช่วิธีการที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมโดยเคร่งครัด

แต่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2559) จะเห็นว่าในบริบทนี้ คำว่า “อธรรม” มิได้หมายถึงสิ่งที่ผิดศีลธรรมโดยตรง หากแต่หมายถึงกลยุทธ์หรือมาตรการที่อาจไม่เป็นไปตามแนวปฏิบัติปกติ หรืออยู่นอกกรอบของแนวทางดั้งเดิมที่ใช้จัดการกับปัญหา แต่มีเป้าหมายเพื่อสร้างสมดุลและแก้ไขปัญหในสังคม โดยไม่ส่งเสริมอธรรมรูปแบบใหม่

หลักการใช้อธรรมปราบอธรรมมีรากฐานมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเฝ้าสังเกตการณ์ปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศไทยและนานาประเทศ หลักการทรงงานข้อนี้สามารถตีความเชิงปรัชญาได้ว่า การพยายามใช้ความดีหรือหลักศีลธรรมเข้าจัดการกับปัญหาบางประการนั้นอาจไม่เพียงพอหรือไม่ได้ผลเสมอไป โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับอำนาจที่ไม่สุจริต หรือโครงสร้างที่เต็มไปด้วยการฉ้อฉลและอิทธิพลที่ไม่เป็นธรรม ในกรณีเช่นนี้ จำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ที่มีความซับซ้อนและปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ แต่ยังคงรักษาจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นธรรมและประโยชน์ของสังคมโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มิลล์ ที่เชื่อว่า “เงื่อนไขสำคัญที่สังคมจะดำรงอยู่ได้ด้วยดี ก็คือผลประโยชน์ส่วนรวมจะต้องมาก่อนและได้รับการพิจารณาค่าของผลประโยชน์สมาชิกในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน” จึงเป็นแนวคิดแบบปรัตถนิยม (altruism) (John Stuart Mill, 1951)

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร., 2559) ได้ระบุถึงหลักการทรงงานข้อที่ 14 “ใช้อธรรมปราบอธรรม” ไว้ว่า “ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติ และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการ แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติ เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติ ให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการใช้อธรรมปราบอธรรมไม่ได้หมายถึงการใช้ความรุนแรงต่อสู้กับความรุนแรง แต่หมายถึงการใช้กระบวนการทางธรรมชาติหรือวิธีที่เป็นกลางเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นโดยไม่ทำลายสมดุลเดิมของระบบ

การศึกษาหลักการใช้อธรรมปราบอธรรมมีความสำคัญเนื่องจากเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายมิติของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ หรือการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีความซับซ้อนและปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการเชิงเดียว (สำนักงานกปร., 2559) แนวคิดนี้ช่วยให้เรามองเห็นวิธีแก้ปัญหาในเชิงระบบที่คำนึงถึงปัจจัยรอบด้าน เช่น การจัดการน้ำเสียที่ใช้พืชน้ำช่วยฟื้นฟูคุณภาพน้ำ หรือการแก้ปัญหาสังคมโดยใช้แรงขับเคลื่อนภายในของชุมชนเองมากกว่าการบังคับจากภายนอก (ฤทัยรัตน์ ชิตมงคล, 2560)

แม้ว่าหลักการใช้อธรรมปราบอธรรมจะมีประโยชน์ในหลายสถานการณ์ แต่ก็มีข้อควรระวังที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ กล่าวคือ หากใช้อย่างไม่เหมาะสม อาจกลายเป็นข้ออ้างให้ผู้มีอำนาจใช้วิธีการที่ไม่เป็นธรรมโดยไม่มีขอบเขต หรืออาจนำไปสู่การเบี่ยงเบนจากเป้าหมายเดิมที่มุ่งสร้าง ความยุติธรรมให้กับสังคม เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องยึดถือหลักกฎหมายเป็นสำคัญ ปฏิบัติตามขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ไม่ใช่ใช้อำนาจเกินขอบเขตบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น (พิเชษฐ พิณทอง, 2554) ดังนั้น

การใช้หลักการนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาอย่างรอบคอบ มีความรับผิดชอบ และมีเป้าหมายที่แน่วแน่ในการสร้างผลประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างแท้จริง

หลักการทรงงานข้อที่ 14 "ใช้อธรรมปราบอธรรม" เป็นแนวทางที่สะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในการบริหารจัดการปัญหาที่ซับซ้อนในสังคมไทย หลักการนี้ไม่ใช่เพียงแค่แนวทางเชิงยุทธศาสตร์ในการจัดการกับปัญหาความไม่เป็นธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่ท้าทายได้โดยไม่ละเลยเป้าหมายหลักในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม การศึกษาแนวคิดนี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

วิเคราะห์แนวคิดและตีความเชิงปรัชญา

หลักการทรงงานข้อที่ 14 "ใช้อธรรมปราบอธรรม" เป็นแนวคิดที่มีความลึกซึ้งทางปรัชญาและสามารถถูกนำไปวิเคราะห์ในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางจริยศาสตร์ อภิปรัชญา และปรัชญาการเมือง การประยุกต์ใช้หลักการนี้ในสังคมต้องดำเนินไปภายใต้กรอบแห่งความชอบธรรมเพื่อให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่ความเป็นธรรมอย่างแท้จริง หลักการนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางที่ไม่สามารถยึดติดกับกฎเกณฑ์ที่ตายตัวแต่ต้องปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคม และเป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในปรัชญาตะวันตกและตะวันออกมาตั้งแต่ยุคโบราณ (Rawls, 1999; MacIntyre, 2007)

คำว่า "อธรรม" ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการกระทำที่ผิดศีลธรรมหรือไร้ความชอบธรรมเสมอไป หากแต่หมายถึงกลยุทธ์หรือมาตรการที่อาจดูไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมหรือกฎหมายในลักษณะที่เคร่งครัดแต่มีเป้าหมายเพื่อรักษาสถิตยของความเป็นธรรมในสังคม ตัวอย่างที่พบเห็นได้ในประวัติศาสตร์คือการที่รัฐบาลบางประเทศใช้มาตรการเข้มงวดในการควบคุมอาชญากรรมโดยการให้ออกาสอดติดตามอาชญากรกลับมาเป็นผู้ช่วยปราบปรามอาชญากรรม หรือการใช้กลยุทธ์ทางการทูตที่ดูเหมือนไม่ตรงไปตรงมาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประเทศ (Machiavelli, 1513/2008)

หลักการนี้ยังสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดในพุทธปรัชญาที่มองว่า "ธรรมะ" และ "อธรรม" เป็นสองสิ่งที่อยู่ร่วมกันในสังคม ในบางกรณี การใช้สิ่งที่ดูเหมือนไม่เป็นธรรมเพื่อทำให้เกิดความเป็นธรรมนั้นอาจเป็นสิ่งจำเป็น เช่น การใช้กฎหมายพิเศษเพื่อควบคุมพฤติกรรมของบุคคลที่อาจเป็นอันตรายต่อส่วนรวม ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิด "มรรค" ในอริยสัจสี่ที่เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาทางจริยธรรม (Harvey, 2000)

แนวคิด "ใช้อธรรมปราบอธรรม" ยังสามารถถูกวิเคราะห์ผ่านหลัก พุทธจริยศาสตร์ โดยเฉพาะแนวคิด มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ซึ่งเป็นแนวทางที่ไม่ยึดติดกับความสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง การใช้ธรรมปราบอธรรมอาจตีความได้ว่าเป็นการดำเนินการตาม ทางสายกลาง ที่หลีกเลี่ยงทั้งการใช้ความรุนแรงอย่างสุดโต่ง (ปฏิบัติการทางกฎหมายที่แข็งกร้าว) และการปล่อยปละละเลย (ไม่ดำเนินการใด ๆ) แต่เลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับบริบทและสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาให้เกิดผลลัพธ์ที่สมดุลที่สุด

ในเชิงจริยศาสตร์ เราสามารถนำแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกมาเปรียบเทียบเพื่อตีความความหมายของแนวคิดนี้ได้ อาทิ อรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของ Jeremy Bentham และ John Stuart Mill ที่เสนอว่าการกระทำใดก็ตามที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนหมู่มากย่อมเป็นสิ่งที่ชอบธรรม (Mill, 1863) ตามแนวคิดนี้ การใช้ธรรมเพื่อปราบธรรมอาจถือเป็นสิ่งที่เหมาะสมหากผลลัพธ์นำไปสู่ความสงบสุขของสังคม

อย่างไรก็ตาม หากมองผ่านกรอบคิดของจริยศาสตร์หน้าที่นิยม (Deontology) ตามแนวคิดของ Immanuel Kant ซึ่งให้ความสำคัญกับหลักการมากกว่าผลลัพธ์ แนวคิดนี้อาจเป็นปัญหาทางศีลธรรม เพราะถือว่า "การกระทำที่ผิดศีลธรรมไม่สามารถถูกทำให้ถูกต้องได้แม้ว่าจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดี" (Kant, 1785/1993) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การใช้ธรรมในการปราบธรรมอาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถยอมรับได้หากกระบวนการนั้นละเมิดหลักศีลธรรมที่สำคัญ

ในด้านอภิปรัชญา แนวคิด "ธรรม" และ "ธรรมะ" อาจถูกมองผ่านกรอบคิดของปรัชญาตะวันออก เช่น แนวคิดของ "หยิน-หยาง" ในลัทธิเต๋าที่เชื่อว่าสิ่งตรงข้ามสามารถอยู่ร่วมกันได้และมีความจำเป็นต่อกันเพื่อรักษาสมดุล (Laozi, 2003) อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนา "ธรรมะ" และ "ธรรม" เป็นสองสิ่งที่ตรงข้ามกันโดยธรรมชาติ และแนวทางของพุทธศาสนามุ่งเน้นให้ใช้คุณธรรมและสติปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ตามที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร" แม้ว่า พุทธศาสนานับการใช้ธรรมะในการขจัดธรรม แต่ก็ยอมรับว่าการบริหารจัดการปัญหาสังคมอาจต้องใช้วิธีที่สอดคล้องกับบริบท โดยไม่หลงไปในแนวทางสุดโต่งของการปล่อยปละละเลยหรือการใช้ความรุนแรง หลัก "มัชฌิมาปฏิปทา" (ทางสายกลาง) สามารถนำมาตีความในแง่ของการปรับสมดุลในสังคม ซึ่งหมายถึง การเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยยังคงรักษาความเป็นธรรมและคุณธรรมเป็นหลัก ดังนั้น แนวคิด "ใช้ธรรมปราบธรรม" ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงการใช้ความชั่วเพื่อตอบโต้ความชั่ว แต่หมายถึงการใช้มาตรการที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาอย่างมีสติและจริยธรรม

ในแง่ของปรัชญาการเมือง นิโคโล มาเคียเวลลี นักคิดยุคเรอเนซองส์กล่าวว่า "เป้าหมายสำคัญกว่าวิธีการ" (Machiavelli, 1513/2008) ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดที่ว่า การกระทำบางอย่างที่อาจดูไม่เป็นธรรมสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีต่อสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาสมัยใหม่อย่าง John Rawls กลับให้ความสำคัญกับ "ความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรม" (Justice as Fairness) ซึ่งเสนอว่ากระบวนการต้องมีความยุติธรรมตั้งแต่ต้นถึงปลาย ไม่ใช่แค่ผลลัพธ์ (Rawls, 1999)

การประยุกต์ใช้หลักการ "ใช้ธรรมปราบธรรม" ต้องดำเนินไปอย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิของประชาชน ตัวอย่างของการใช้แนวคิดนี้ในทางปฏิบัติอาจรวมถึงเรื่องต่อไปนี้

- การควบคุมอาชญากรรม ได้แก่ การใช้ผู้ที่เคยเป็นอาชญากรมาช่วยในกระบวนการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม เช่น การจ้างอดีตแสบเกอร์มาทำงานด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์
- การปกครองและการทูต ได้แก่ การใช้กลยุทธ์ทางการทูตที่อาจดูไม่ตรงไปตรงมาเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ

- การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ได้แก่ การใช้มาตรการพิเศษที่อาจดูเข้มงวดเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในภาวะฉุกเฉิน

แนวคิด "ใช้อธรรมปราบอธรรม" เป็นหลักการที่มีความซับซ้อนทางจริยศาสตร์และต้องถูกใช้ด้วยความระมัดระวัง ในขณะที่สามารถถูกมองว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาสังคม มันยังคงต้องดำเนินการภายใต้กรอบของศีลธรรมและกฎหมายเพื่อไม่ให้กลายเป็นการส่งเสริมอธรรมขึ้นมาแทน การตีความและการนำไปใช้จึงต้องอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาผลกระทบที่กว้างขวางและคำนึงถึงความเป็นธรรมในระยะยาว

เทคนิคการประยุกต์ใช้

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้รับการยกย่องว่าเป็นแนวทางในการบริหารและพัฒนาประเทศที่สามารถแก้ปัญหาที่ซับซ้อนให้เกิดประโยชน์สูงสุด หนึ่งในหลักการสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลายบริบทคือหลักการ "ใช้อธรรมปราบอธรรม" ซึ่งหมายถึงการใช้ปัจจัยที่อาจดูเป็นปัญหาให้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหานั้นเอง แทนที่จะมองว่าสิ่งที่ไม่ดีเป็นอุปสรรคเพียงอย่างเดียว หลักการนี้สอนให้เรานำสิ่งเหล่านั้นมาพลิกให้เป็นประโยชน์ เพื่อสร้างความสมดุลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลักการ "ใช้อธรรมปราบอธรรม" สามารถนำไปปรับใช้ในหลายมิติ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และการบริหารองค์กร โดยอาศัยความเข้าใจเชิงระบบและการบริหารสมดุล ตัวอย่างเช่น การใช้เทคโนโลยีที่อาจเป็นภัยให้กลายเป็นเครื่องมือสร้างคุณค่า การใช้ข้อขัดแย้งภายในองค์กรมาเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดความร่วมมือ หรือแม้แต่การใช้มลภาวะมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม บทความนี้จะขยายความหลักการดังกล่าวโดยอธิบายแนวคิดและนำเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ สถานการณ์ต่าง ๆ

การประยุกต์ใช้หลักการ "ใช้อธรรมปราบอธรรม" ในบริบทต่าง ๆ มีดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากรธรรมชาติ

ในปัจจุบัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ที่หลายประเทศต้องเผชิญ หากใช้วิธีการแบบเดิม เช่น การห้ามหรือควบคุมอย่างเข้มงวด บางครั้งอาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการ "ใช้อธรรมปราบอธรรม" สามารถนำมาใช้เพื่อเปลี่ยนปัญหาให้กลายเป็นแนวทางแก้ไขได้ เช่น

- การใช้น้ำเสียปรับปรุงคุณภาพน้ำเสีย แทนที่จะปล่อยน้ำเสียทิ้งลงแหล่งน้ำโดยตรง หลายโครงการได้นำน้ำเสียที่ผ่านการบำบัดไปใช้ในการเกษตร หรือในระบบผลิตพลังงานชีวภาพ เพื่อลดมลพิษและเพิ่มประโยชน์สูงสุด

- ใช้พืชกรรณควบคุมพืชกรรณ เช่น ผักตบชวาซึ่งเป็นปัญหาในแหล่งน้ำไทย ถูกนำมาใช้ผลิตปุ๋ยชีวภาพ หรือแม้แต่สร้างผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ แทนที่จะกำจัดเพียงอย่างเดียว การใช้หลักการนี้ช่วยให้สิ่งที่เคยเป็นปัญหากลายเป็นทรัพยากรที่มีมูลค่า

2. เศรษฐกิจและการพัฒนา

หลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการเปลี่ยนปัญหาให้เป็นโอกาส ตัวอย่างเช่น

- ใช้เศรษฐกิจนอกระบบให้เกิดประโยชน์ ในหลายเมือง ตลาดนัดที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ได้รับอนุญาตมักถูกมองว่าเป็นปัญหา แต่บางรัฐบาลเลือกใช้แนวทางการพัฒนาให้ตลาดเหล่านี้เข้าสู่ระบบที่สามารถบริหารจัดการได้ดีขึ้น เช่น การกำหนดพื้นที่เฉพาะสำหรับตลาดชุมชน หรือให้ผู้ค้าได้รับการอบรมด้านการตลาดและการจัดการเงินทุน

- ใช้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจเป็นโอกาสในการปรับตัว ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ หลายธุรกิจต้องเผชิญกับปัญหาการลดลงของกำลังซื้อ แทนที่จะลดต้นทุนเพียงอย่างเดียว บางธุรกิจใช้โอกาสนี้ในการปรับปรุงระบบบริหาร เพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ซึ่งทำให้สามารถแข่งขันได้ดีขึ้นในระยะยาว

3. การบริหารองค์กรและการบริหารบุคคล

การบริหารองค์กรที่ดีต้องสามารถจัดการกับความขัดแย้งและจุดอ่อนขององค์กรให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อน หลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" สามารถใช้ได้หลายแง่มุม เช่น

- ใช้ความขัดแย้งเป็นพลังสร้างสรรค์ ในองค์กรที่มีบุคลากรที่มีความเห็นแตกต่างกัน บางครั้งความขัดแย้งอาจถูกมองว่าเป็นอุปสรรค แต่หากนำมาใช้เป็นโอกาสในการพัฒนา เช่น การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการทำงานเป็นทีมที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งสองฝ่าย ก็สามารถทำให้เกิดแนวทางที่สร้างสรรค์และเกิดผลดีต่อองค์กรโดยรวม

- ใช้ปัญหาการขาดแรงจูงใจของพนักงานให้เกิดแรงผลักดัน บางองค์กรใช้ระบบการแข่งขันหรือการให้รางวัลเพื่อกระตุ้นให้พนักงานเกิดแรงจูงใจมากขึ้น ซึ่งเป็นการใช้สิ่งที่เคยเป็นปัญหาให้กลายเป็นเครื่องมือส่งเสริมการพัฒนา

4. การแก้ไขปัญหาสังคม

ในระดับสังคม หลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" สามารถช่วยให้เกิดแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน เช่น

- ใช้เทคโนโลยีที่เคยเป็นภัยมาเป็นเครื่องมือสร้างคุณค่า ตัวอย่างเช่น การนำปัญหาการแพร่กระจายของข่าวปลอม (Fake News) มาเป็นโอกาสในการพัฒนาระบบตรวจสอบข้อมูล หรือสร้างแพลตฟอร์มที่สามารถให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับการแยกแยะข่าวที่เป็นจริงและเท็จ

- ใช้กลุ่มคนที่เคยเป็นปัญหาสังคมมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เช่น การให้ผู้ที่เคยมีประวัติเสพสารเสพติดมาเป็นผู้นำในการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ซึ่งมักจะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีประสบการณ์โดยตรง

สรุปได้ว่า หลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาปรับใช้ได้หลายมิติ โดยอาศัยการมองเห็นโอกาสจากปัญหา และใช้สิ่งที่ดูเหมือนเป็นอุปสรรคให้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหานั้นเอง แนวทางนี้ไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ แต่ยังช่วยสร้างนวัตกรรมและ

พัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ผู้ที่สามารถนำหลักการนี้ไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมจะสามารถเปลี่ยนปัญหาให้เป็นพลังขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกระดับของสังคม

ใช้อรรถรปราบอรรถมาแล้วได้อย่างไร

การใช้อรรถรปราบอรรถ อาจดูเหมือนเป็นแนวทางที่ขัดกับหลักศีลธรรม แต่ในบางบริบท โดยเฉพาะในโลกแห่งความเป็นจริงที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและความขัดแย้ง อาจมีประโยชน์บางประการที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. ลดอำนาจของฝ่ายอธรรม

การใช้อรรถรตอบโต้ ทำให้ฝ่ายที่ใช้อรรถรเป็นเครื่องมือหลักในการกดขี่หรือทำลายผู้อื่นถูกควบคุม หรือสูญเสียอำนาจลง เป็นการไถ่ถอนใจเดียวกันตอบโต้ เพื่อทำให้เกิดสมดุลในเชิงอำนาจ

2. สร้างความยุติธรรมในแบบที่เป็นจริง

ในบางกรณี กฎเกณฑ์ของความถูกต้องอาจไม่สามารถใช้ได้จริงในสถานการณ์ที่มีผู้ใช้อรรถรเป็นใหญ่ การใช้อรรถรเพื่อตอบโต้ ทำให้เกิดการลงโทษที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของฝ่ายตรงข้าม โดยไม่ต้องรอให้กลไกปกติทำงาน

3. ป้องกันไม่ให้ธรรมถูกลาม

หากไม่มีการตอบโต้ที่เหมาะสม อธรรมอาจแพร่กระจายและฝังรากลึกในสังคม การใช้อรรถรปราบอรรถ อาจเป็นเหมือนการ “ฉีดยาแรง” เพื่อหยุดโรคร้ายก่อนที่จะแพร่กระจายไปมากกว่านี้

4. สร้างความเกรงกลัวต่ออำนาจของฝ่ายธรรมะ

หากฝ่ายที่ยึดมั่นในความถูกต้องไม่สามารถปกป้องตัวเองหรือผู้อื่นได้ อธรรมจะไม่เกรงกลัวและจะขยายตัวต่อไป การใช้อรรถรในการปราบอรรถ ทำให้ผู้ที่คิดจะใช้ความชั่วต้องคิดให้รอบคอบก่อนลงมือ

5. เป็นการใช้อำนาจของศัตรูต่อสู้กับศัตรูเอง

แทนที่จะใช้หลักการที่ศัตรูไม่เคารพ การนำวิธีการแบบเดียวกันมาใช้ต่อสู้ ทำให้เกิดแรงกระทบที่ฝ่ายอธรรมเข้าใจและได้รับผลกระทบโดยตรง เป็นการทำให้ฝ่ายอธรรมต้องเผชิญหน้ากับกฎของตัวเอง

6. สร้างสถานะที่เอื้อต่อการฟื้นฟูความดี

บางครั้ง การทำลายสิ่งที่ชั่วร้ายต้องใช้วิธีการที่ไม่อ่อนโยน เมื่ออธรรมถูกปราบลงแล้ว จึงสามารถสร้างโครงสร้างใหม่ที่ยั่งยืนขึ้นในภายหลัง

7. ลดความทุกข์ทรมานของผู้บริสุทธิ์

หากปล่อยให้อธรรมเติบโต อาจทำให้ผู้บริสุทธิ์จำนวนมากต้องตกเป็นเหยื่อ การใช้มาตรการที่รุนแรงตอบโต้ อาจเป็นวิธีเดียวที่สามารถยุติความอยุติธรรมได้ในบางสถานการณ์

8. สร้างตัวอย่างที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในบางครั้ง การใช้วิธีการรุนแรงเพื่อต่อสู้กับความอยุติธรรม อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ทำให้สังคมตระหนักถึงปัญหาและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการปฏิรูป

อย่างไรก็ตาม การใช้ธรรมปราบอธรรมก็มีความเสี่ยงสูง และอาจนำไปสู่ผลกระทบที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การทำให้วงจรของอธรรมหมุนเวียนต่อไป หรือทำให้ผู้ใช้กลายเป็นอธรรมเสียเอง ดังนั้นควรใช้แนวทางนี้ด้วยความระมัดระวังและอยู่บนพื้นฐานของเป้าหมายที่สร้างสรรค์และมีจริยธรรมเป็นที่ตั้ง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ รูปแบบ “การประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14 : ใช้ธรรมปราบอธรรม” ถูกสร้างขึ้นจากแนวคิดเชิงปรัชญา ทั้งในด้านพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับความสมดุลและสายกลาง ปรัชญาการเมืองที่เกี่ยวกับอำนาจและการรักษาสมดุลของอำนาจ และปรัชญาอรรถประโยชน์ ผสมผสานกับแนวคิดเชิงสังคม ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ทฤษฎีการจัดการความขัดแย้ง (Conflict Resolution) ทฤษฎีระบบ (Systems Theory) ตลอดจนแนวคิดทางการบริหารจัดการ เช่น Change Management และ PDCA โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการทรงงานข้อที่ 14 “ใช้ธรรมปราบอธรรม” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงใช้ในการบริหารและแก้ไขปัญหาของประเทศ

รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14 : ใช้ธรรมปราบอธรรม แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14 : ใช้ธรรมปราบอธรรม

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14 : ใช้ธรรมปราบอธรรม แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

จากแผนภาพที่ 1 แสดงถึงกลไกการทำงาน วิธีการนำไปใช้ และข้อจำกัดของการประยุกต์ใช้ หลักการทรงงานข้อที่ 14 : ใช้ธรรมปราบอธรรม ไว้ดังนี้

1. ระบุปัญหา

- ระบุปัญหา (Problem Identification) วิเคราะห์ลักษณะของ อธรรม ที่ต้องรับมือ เช่น ความไม่เป็นธรรม การคอร์รัปชัน หรือโครงสร้างที่เอื้อให้อธรรมเติบโต
- วิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการใช้มาตรการตามปกติ ว่ามีข้อจำกัดหรืออุปสรรคใด

2. ประเมินแนวทาง

- ประเมินแนวทาง (Strategy Formulation) เลือกแนวทางที่เหมาะสมในการใช้อธรรมปราบอธรรม เช่น การใช้กฎหมายพิเศษ หรือการใช้กลไกตลาดเพื่อควบคุมการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม
- พิจารณา ขอบเขตและข้อจำกัด เพื่อป้องกันไม่ให้อธรรมกลายมาเป็นอธรรมรูปแบบใหม่

3. ดำเนินการ

- ดำเนินการ (Implementation) ใช้มาตรการหรือกลยุทธ์ที่เลือกไว้ โดยคำนึงถึง ผลกระทบต่อระบบโดยรวม
- ปรับกระบวนการให้เหมาะสมกับบริบท เช่น การใช้ Social Engineering เพื่อควบคุมอาชญากรรมแทนการใช้กฎหมายที่รุนแรง

4. ติดตามผลและปรับปรุง

- ติดตามผลและปรับปรุง (Monitoring & Adjustment) มีระบบ Feedback Loop เพื่อตรวจสอบว่ามาตรการที่ใช้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นธรรมจริงหรือไม่
- ปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสม โดยอาจใช้แนวทางแบบ ปรัชญาสายกลาง เพื่อไม่ให้อธรรมรุนแรงจนเกินไป

ข้อควรระวังในการใช้งานโมเดล มีดังนี้

1. ต้องอยู่ภายใต้ หลักจริยธรรม และไม่ทำให้เกิดอธรรมรูปแบบใหม่
2. ต้องมี ระบบถ่วงดุลและตรวจสอบ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขต
3. ต้องให้ความสำคัญกับ ผลกระทบทางสังคมในระยะยาว ไม่ใช่เพียงแค่การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

สรุปได้ว่า รูปแบบ "การใช้อธรรมปราบอธรรม" ควรถูกออกแบบเป็นรูปแบบเชิงกระบวนการ (Process Model) โดยใช้หลักคิดที่สามารถควบคุมและกำกับผลกระทบได้ โมเดลนี้สามารถนำไปใช้ในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โดยต้องคำนึงถึง จริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อให้การนำไปใช้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่เป็นการส่งเสริมอธรรมขึ้นมาใหม่

บทสรุป

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับว่ามีความลึกซึ้งทางปรัชญาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในหลักการสำคัญที่สะท้อนถึงความสามารถในการบริหารจัดการปัญหาที่

ซับซ้อนคือ หลักการใช้ธรรมปราบอธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่ได้หมายถึงการใช้ความชั่วตอบโต้ความชั่ว แต่เป็นการใช้ปัจจัยที่ดูเหมือนเป็นปัญหามาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาตัวเอง แนวคิดนี้มีรากฐานทางปรัชญาทั้งในแง่ของพุทธปรัชญาที่เน้นเรื่องสมดุลและทางสายกลาง ปรัชญาการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการรักษาอำนาจ และปรัชญาอรรถประโยชน์นิยมที่พิจารณาความดีในเชิงผลลัพธ์ นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับแนวคิดทางสังคม เช่น ทฤษฎีความขัดแย้งและการบริหารจัดการระบบที่ซับซ้อน การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจหลักการดังกล่าวในเชิงลึก และค้นหาแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมในบริบทต่าง ๆ

ภายใต้แนวคิดดังกล่าว การประยุกต์ใช้หลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" สามารถพบเห็นได้ในหลายมิติ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การบริหารองค์กร และการแก้ไขปัญหาสังคม โดยตัวอย่างของการนำหลักการนี้ไปใช้ในทางปฏิบัติ ได้แก่ การใช้พืชกรรณมาฟื้นฟูคุณภาพน้ำแทนการกำจัดทิ้ง การนำเศรษฐกิจนอกระบบมาบูรณาการให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนความขัดแย้งภายในองค์กรให้เป็นกลไกขับเคลื่อนพลังสร้างสรรค์ และการใช้ผู้ที่เคยมีประวัติอาชญากรรมมาเป็นแนวหน้าในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน โดยทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของแนวทางที่ใช้สิ่งที่ดูเหมือนเป็นอุปสรรคให้กลายเป็นโอกาสในการพัฒนาและสร้างสมดุลของระบบอย่างมีประสิทธิภาพ

ภายใต้กระบวนการศึกษานี้ รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานข้อที่ 14: ใช้ธรรมปราบอธรรม ได้ถูกออกแบบขึ้นเพื่อเป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ในบริบทต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การระบุปัญหา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ลักษณะของอธรรมที่กำลังเผชิญและตรวจสอบความเป็นไปได้ของการใช้มาตรการปกติ การประเมินแนวทาง ที่มุ่งเน้นการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมและกำหนดขอบเขตของการดำเนินการเพื่อป้องกันผลกระทบด้านลบ การดำเนินการ ซึ่งเป็นการใช้มาตรการตามแนวทางที่วางไว้โดยพิจารณาผลกระทบต่อระบบโดยรวม และสุดท้ายคือ การติดตามผลและปรับปรุง โดยต้องมีระบบถ่วงดุลเพื่อให้แน่ใจว่าการใช้ธรรมปราบอธรรมนั้นไม่ได้ก่อให้เกิดอธรรมรูปแบบใหม่ขึ้นมาแทนที่ หลักการนี้จึงเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในเชิงกระบวนการอย่างมีระบบ และเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักการทรงงานของรัชกาลที่ 9 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุล

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักการ "ใช้ธรรมปราบอธรรม" จะสามารถนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็มีข้อควรระวังที่สำคัญ เช่น การต้องมีหลักจริยธรรมเป็นพื้นฐานเพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขต การต้องมีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลเพื่อไม่ให้มาตรการที่ใช้ส่งเสริมอธรรมรูปแบบใหม่ และการต้องคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมในระยะยาวมากกว่าการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ดังนั้น การประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ต้องดำเนินไปอย่างรอบคอบและอยู่บนพื้นฐานของเป้าหมายที่มุ่งสร้างความยุติธรรมและความสมดุลให้กับสังคม

จากการศึกษานี้ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารและแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน หลักการใช้อรรถประโยชน์ไม่ได้หมายถึงการใช้ความไม่ดีตอบโต้ความไม่ดี แต่เป็นการพลิกอุปสรรคให้กลายเป็นโอกาส และใช้สิ่งที่เป็นปัญหามาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาในลักษณะที่เป็นระบบและมีจริยธรรม แนวทางนี้จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายมิติของสังคม โดยเฉพาะในสังคมที่มีความซับซ้อนสูงและปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยมาตรการปกติ บทเรียนจากการศึกษานี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้งและการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้หลักการทรงงานของรัชกาลที่ 9 และเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว

บรรณานุกรม

- พิเชษฐ พิณทอง. (2554). การใช้อำนาจหน้าที่เกินขอบเขตของตำรวจ : ผลกระทบด้านมนุษยชน. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*, 4(1), 33-46
- ฤทัยรัตน์ ชิดมงคล. (2560). การคิดเชิงระบบ : ประสบการณ์การสอนเพื่อพัฒนาการคิดเชิงระบบ. *วารสารเศรษฐศาสตร์*, 45(2), 209-224.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.). (2559). *หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : สำนักงาน กปร.
- Harvey, P. (2000). *An introduction to Buddhist ethics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1993). *Grounding for the metaphysics of morals* (J. W. Ellington, Trans.). Indianapolis, IN: Hackett Publishing Company. (Original work published 1785)
- Laozi. (2003). *Tao Te Ching* (D. C. Lau, Trans.). London, UK: Penguin Classics.
- Machiavelli, N. (2008). *The prince* (W. K. Marriott, Trans.). Oxford, UK: Oxford University Press. (Original work published 1513)
- MacIntyre, A. (2007). *After virtue: A study in moral theory* (3rd ed.). Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Mill, J. S. (1863). *Utilitarianism*. London, UK: Parker, Son, and Bourn.
- Mill, J.S. (1951). *Utilitarianism, Liberty and Representative Government*. New York: E.P. Dutton and Company Inc.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Revised ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.